

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ БАЗОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

УДК 371.382:378.147

В. Ф. Вишпольська

Питання підвищення рівня підготовки випускників вищої школи, у тому числі й економічної, особливо є актуальним на сучасному етапі розвитку суспільства. Обмежена кількість випускників з високим рівнем економічної та професійної підготовки пояснюється недостатнім упровадженням у навчальний процес новітніх технологій, форм і методів активного навчання.

Питанням підготовки майбутніх фахівців економічної сфери до професійної діяльності присвячено праці таких українських та зарубіжних науковців: І. Ф. Поліщук, О. Є. Морозова, Л. О. Шипуліної, Н. М. Костіної, у тому числі засобами іноземної мови: Л. В. Волошинової, Н. В. Логутінової, І. А. Федорової, С. М. Кустовського, Н. Л. Замкової, Г. О. Копил, Н. А. Сури, О. І. Зіміної та інших.

Метою статті є аналіз стану сформованості базових компетентностей майбутніх економістів-міжнародників та окреслення шляхів удосконалення їх професійної підготовки.

Правильний вибір способу оцінки знань, умінь, навичок і рівнів компетентності ґрунтується на чіткому розумінні того, що є метою оцінювання.

Першою метою оцінювання є визначення рівня компетентності відповідно до освітнього стандарту. В освітньо-кваліфікаційній характеристиці для фахівців з міжнародних економічних відносин чітко визначено вміння, здатності, функції, які повинен опанувати випускник. Що стосується комунікативної компетентності, то вимоги до рівня сформованості знань, умінь, навичок та здатностей професійного спілкування в освітньо-кваліфікаційній характеристиці не визначено й обмежено лише таким формулюванням: усне і писемне мовлення державною та іноземною мовами. Тому можна констатувати,

що робочі програми саме з цієї причини містять досить широкий діапазон вимог до рівня підготовки, який не може забезпечити об'єктивну оцінку з дисципліни.

У загальному для фахівців з міжнародних економічних відносин можна виокремити такі вимоги до опанування фахової іноземної мови:

1) сформованість знань, умінь і навичок, характерних для всіх видів навчання мовлення (говоріння, читання, аудіювання та письмо) відповідно до їх фаху;

2) успішне застосування іноземної мови для вирішення професійних завдань, повноцінного виконання трудових обов'язків і функцій.

Однак, це не повною мірою відображає специфіку підготовки майбутніх економістів-міжнародників. На наш погляд, досить важливою є також підготовка студентів до міжкультурного спілкування, а також опис соціально важливих якостей фахівця.

Другою метою оцінювання є рівень мотивації студентів. На основі загальної мотивації навчальної діяльності (професійної, пізнавальної, прагматичної, соціально-суспільної, особистісно-престижної) у студентів виявляється певне ставлення до різних навчальних дисциплін. Воно обумовлюється:

- 1) важливістю дисципліни для професійної підготовки;
- 2) інтересом до певної галузі знань та до певного предмета як її частини;
- 3) якістю викладання (задоволенням заняттями з цієї дисципліни);
- 4) мірою складності опанування дисципліни, виходячи з власних здібностей;
- 5) взаємовідносинами з викладачем цього предмета [1, с. 267].

Усі ці мотиватори можуть неоднаково співвідноситися і неоднаково впливати на навчання, тому уявлення про мотиви навчальної діяльності можна отримати, тільки виявивши значущість для кожного студента всіх цих компонентів складної мотиваційної структури. Важливість знання структури

мотивації навчальної діяльності виявляється під час вивчення ефективності професійного навчання.

Усвідомлення великого значення мотиву учіння для успішного навчання призвело до формування принципу мотиваційного забезпечення навчального процесу. Важливість цього принципу випливає з того факту, що у процесі навчання у вищому навчальному закладі сила мотиву учіння та засвоєння обраного фаху знижується, що неодноразово підкреслювалося у дослідженнях [1].

Третьою метою оцінювання є здатність студентів до рефлексії і самооцінки. Вона відображає усвідомлення студентом себе як професіонала, своїх власних здібностей, професійних дій, критичний аналіз змісту самого знання й актуалізує установку на самовдосконалення у сфері професійної діяльності. Студенти визначають ціннісне ставлення до процесу і результатів професійної діяльності, здійснюють самооцінку рівня готовності до цієї діяльності та самокорекцію.

Четвертою метою оцінювання є рівень організаторських, управлінських і комунікативних здібностей у студентів за спеціально підібраними тестами.

З метою визначення стану сформованості базових компетентностей під час професійної підготовки майбутніх фахівців з міжнародних економічних відносин було проведено констатувальний етап експерименту, який відбувався впродовж 2006/2007 навчального року. Констатувальний етап експерименту проводився на базі Інституту міжнародних відносин Хмельницького національного університету та Тернопільського національного економічного університету. Загальна кількість осіб, які брали участь у цьому етапі експерименту, становить 278 осіб.

Цілями констатувального етапу експерименту було:

1. Визначення загального стану професійної підготовки економістів-міжнародників у вищому навчальному закладі.

2. Визначення рівня теоретичних знань з фахових дисциплін і з англійської мови спеціальності.

3. Виявлення практичних умінь та навичок студентів, способів їх розумових і практичних дій під час професійної підготовки.

4. З'ясування загального рівня зацікавленості обраною спеціальністю, визначення їхніх освітніх потреб та мотивації.

5. Визначення умов для розвитку професійної компетентності студентів.

Основні методи досліджень, що ми застосовували, є такими:

1. Анкетування, у якому респонденти висловлювали своє ставлення до певного питання, зокрема для визначення реального стану професійної підготовки майбутніх економістів-міжнародників, виявлення недоліків професійної підготовки студентів.

2. Опитування, за допомогою якого визначалася структура мотивів вивчення англійської мови.

3. Тестування з метою виявлення рівнів сформованості і труднощів, що виникають у майбутніх фахівців з міжнародних економічних відносин у процесі вивчення мови фаху, а також для визначення здібностей.

Констатувальний етап експерименту проводився в два етапи:

– *діагностичний* (з'ясування сутності проблеми, рівня професійної підготовки студентів, діагностика сформованості базових компетентностей, виявлення причин невідповідності рівня підготовки студентів до вимог, які висувають до фахівців);

– *прогностичний* (визначення мети та завдань дослідження, розроблення педагогічних умов формування базових компетентностей, формулювання гіпотези, прогнозування очікуваних результатів).

За результатами аналізу опитування й анкетування як найбільш загальні тенденції професійної підготовки економістів-міжнародників встановлено такі: недостатність навчальної літератури, що б відповідала сучасним вимогам до підготовки таких фахівців; недостатність навчально-методичного забезпечення та сучасних засобів навчання у ВНЗ та відсутність більш вузької спеціалізації.

Результати анкетування викладачів (23 респонденти) свідчать про те, що 91 % опитаних (21 особа) вважають дуже важливим професійне знання

іноземної мови фахівця з міжнародних економічних відносин, оскільки глобалізаційні процеси в економіці обумовили більш часті контакти українських фахівців з їх колегами за кордоном.

Разом з тим, анкетування виявило низку недоліків і проблем у підготовці економістів-міжнародників. Одним із недоліків є те, що переважна більшість викладачів (91 %) вважає міжпредметні зв'язки важливою умовою підготовки майбутніх фахівців з міжнародних економічних відносин, але лише 5 викладачів (21,74 %) вказали, що вони використовують знання з деяких фахових дисциплін. Це пояснюється об'єктивними причинами: невідповідністю викладачів до викладання англійської мови спеціальності, необізнаністю з профільними предметами у мірі, достатній для підготовки фахівців з високим рівнем професійного спілкування. Серед джерел, якими користуються викладачі для формулювання специфічних професійних завдань, 19 з них (82,6 %) назвали спеціальну літературу, 3 (13,04 %) – моделюють на основі загальнопрофесійних завдань та 1 (4,35 %) – опирається на власний досвід роботи.

Більше половини опитаних викладачів (62 %) використовують у своїй діяльності сучасні технічні засоби, серед яких – відео- й аудіомагнітофон, ноутбук, DVD програвач. Інші посилаються на неможливість використання цих засобів через їх відсутність. Звертає на себе увагу той факт, що хоча в останні роки багато говорять про комп'ютеризацію освітніх закладів, жоден викладач не згадав в анкеті про використання комп'ютера. Тобто, можна зробити висновок, що користування комп'ютером під час занять є неможливим через погану оснащеність ними кафедр. Однією з причин є також і неготовність чи небажання використовувати комп'ютер у навчальному процесі. Хоча відомі випадки, коли або студенти, або викладач приносять власний ноутбук для виконання певних видів діяльності. Отже, використання нових інформаційних технологій є можливим переважно як частина самостійної роботи студентів та під час виконання домашнього завдання. Ще однією причиною є відсутність

спеціального програмного забезпечення для професійної підготовки економіста-міжнародника.

У результаті анкетування студентів 3-го, 4-го і 5-го курсів (255 респондентів) ми виявили, що 198 (77,62 %) з них вважають важливим професійне знання іноземної мови, а 22 студентів (8,62 %) бажали б вивчати ще одну іноземну мову. Це свідчить про усвідомлення значущості іноземної мови для майбутньої професійної діяльності.

Серед питань анкети містилися такі, на основі яких можна судити про те, чи мають студенти уявлення про свою майбутню професійну діяльність, чи вважають вони себе підготовленими до неї. Природно, що відсоток студентів старших курсів, які обізнані зі своїми професійними функціями та вважають себе підготовленими до професійної діяльності, є вищим, ніж студентів 3-го курсу. Але різниця відносних показників незначна (табл. 1 і 2).

Таблиця 1

Оцінка студентами своєї готовності до роботи за спеціальністю

	3 курс (90 осіб)	4 курс (112 осіб)	5 курс (53 особи)
Повністю	0 (0 %)	0 (0 %)	7 (13,21 %)
Частково	14 (15,56 %)	27 (24,11 %)	25 (47,17 %)
Слабко	76 (84,44 %)	85 (75,89 %)	21(39,62 %)

Таблиця 2

Оцінка експертами готовності студентів до роботи за спеціальністю

	3 курс (90 осіб)	4 курс (112 осіб)	5 курс (53 особи)
Повністю	0 (0 %)	0 (0 %)	11 (20,76 %)
Частково	4 (4,44 %)	21 (18,75 %)	24 (45,28 %)
Слабко	86 (95,56 %)	91 (81,25 %)	18 (33,96 %)

Найявним є відсоток студентів, які вважають себе слабко підготовленими до майбутньої професійної діяльності. Це свідчить про невпевненість у своїх знаннях і в здатності реалізувати себе як висококваліфікованого фахівця.

Причинами, на нашу думку, що підтверджують і результати анкетування, є недостатнє застосування викладачами активних методів навчання та підготовка фахівців широкого профілю. Самі студенти вказують на своє бажання отримувати більш вузькоспеціалізовані знання.

При порівнянні даних табл. 1 і 2 ми дійшли висновку, що більший відсоток студентів 5-го курсу вважають себе частково та слабо підготовленими до майбутньої професійної діяльності порівняно з оцінкою їх готовності експертами. Це, як ми вважаємо, пояснюється тим, що, по-перше, студенти 5 курсу пройшли виробничу практику, яка виявила певні проблеми, прогалини в їх підготовці і, по-друге, вони усвідомлюють, що одні лише знання не забезпечують їх становлення як висококваліфікованих фахівців.

Під час опитування студентам потрібно було дати відповідь на запитання: “Для чого потрібно вивчати англійську мову спеціальності?”. В опитуванні брали участь студенти 2-го, 3-го та 4-го курсів факультету міжнародних відносин Хмельницького національного університету (117 осіб). Результати нашого опитування визначили низку мотивів, які надають можливість розглядати їх як найбільш дієві при навчанні англійської мови студентів університету. Умовно всі ці мотиви було об’єднано в групи за змістовим принципом: пізнавальні, ціннісно-орієнтовані, комунікативні.

Пізнавальні мотиви ґрунтуються на прагненні студентів (40 опитаних – 34,19 %) опанувати свою спеціальність та є пов’язаними з усвідомленням необхідності набуття знань для майбутньої практичної діяльності. До цієї групи належать такі мотиви:

- прагнення здобути необхідну інформацію за спеціальністю (14 опитаних – 35 %);
- бажання розширити знання з майбутньої спеціальності (10 опитаних – 25 %);
- необхідність здобуття нових знань зі спеціальності (16 опитаних – 40 %).

Ціннісно-орієнтовані мотиви спонукають студента (32 анкетованих – 27,35 %) до становлення його як спеціаліста-дослідника, якому притаманний творчий пошук. До цієї групи слід віднести такі мотиви:

- прагнення навчитися вільно читати тексти зі спеціальності (5 опитаних – 15,63 %);
- потреба стати компетентною людиною у своїй галузі знань (11 опитаних – 34,37 %);
- намір підвищити свою кваліфікацію як фахівця (14 опитаних – 43,75 %);
- бажання навчитися працювати самостійно (2 опитаних – 6,25 %).

До комунікативних мотивів (45 студентів – 38,46 %), які визначаються на підставі потреби в спілкуванні, було віднесено:

- бажання професійного спілкування (26 студентів – 57,78 %);
- намір здобути інформацію для спілкування (8 студентів – 17,78 %);
- потребу в спілкуванні (11 студентів – 24,44 %).

Як видно з отриманих результатів, провідними мотивами для студентів є пізнавальні (34,19 %) та комунікативні (38,46 %). Це пояснюється наміром розширити загальний світогляд і сформуватися під час навчання як фахівець конкретного профілю.

Також на констатувальному етапі експерименту було проведено тестування, яким було охоплено 189 студентів 3–5 курсів Хмельницького національного університету та Тернопільського національного економічного університету. Тести було спрямовано на виявлення рівня знань лексики, особливостей міжкультурного ділового спілкування. Вони також містили проблемне завдання, яке вимагало застосування НІТ та використання знань фахових дисциплін для свого вирішення, а також визначало рівень сформованості вмінь монологічного мовлення і завдання – невелика рольова гра з проведення міні-переговорів з розподілу додаткових ресурсів. У результаті виконання останнього завдання студенти повинні прийняти певні рішення й отримані результати занести в таблицю. Це завдання визначає рівень

сформованості вмінь діалогічного мовлення, свідчить про розвиненість системного мислення, конструктивного підходу до вирішення спірних питань.

Як свідчать дані табл. 3, більше половини студентів (57,65 %) показали низький рівень сформованості вмінь усного і письмового спілкування та низький рівень (63,13 %) опанування професійно значущих знань.

Таблиця 3

Рівень сформованості вмінь усного і письмового спілкування англійською мовою студентів та їх рівень опанування професійно значущих знань (за результатами констатувального етапу експерименту)

Критерій	Рівень функціонування критерію (%)		
	Високий	Достатній	Низький
Сформованість вмінь усного і письмового спілкування	9,67	36,18	57,65
Опанування професійно значущих знань	11,54	25,33	63,13

Проведене тестування для діагностики організаторських, управлінських і комунікативних здібностей виявило їх рівні у студентів, які подані в табл. 4.

Таблиця 4

Рівні організаторських, управлінських і комунікативних здібностей (за результатами констатувального експерименту)

Критерій	Рівень функціонування критерію (%)		
	Високий	Достатній	Низький
Організаторські здібності	13,77	40,50	45,73
Управлінські здібності	12,35	36,45	51,20
Комунікативні здібності	24,36	58,14	17,5

За результатами тестування можна зробити такі висновки:

1. На заняттях з української та іноземних мов потрібно застосовувати такі методи навчання, що б сприяли розвитку діалогічного та монологічного, письмового і усного мовлення.

2. Для того, щоб студенти вчилися мислити та правильно висловлюватися з професійних питань українською й іноземними мовами, необхідно

систематичне застосування на заняттях міжпредметних зв'язків, опрацювання додаткових джерел інформації (друковані джерела, Інтернет) для аналізу, обговорення та інших економічних процесів, явищ.

3. Під час занять потрібно знайомити студентів з міжкультурними аспектами ділового спілкування.

4. Необхідно підвищувати рівень мотивації студентів під час їх професійної підготовки і сприяти їх професійному зростанню через усвідомлення ними себе як професіоналів, своїх власних здібностей, професійних дій.

5. Потрібно використовувати такі методи навчання, які б сприяли розвитку управлінських, організаторських та комунікативних здібностей.

Отже, результати констатувального етапу дослідження надали нам можливість зробити висновок про те, що стан підготовки майбутніх економістів-міжнародників не задовольняє сучасним загальнодержавним вимогам, а тому потребує визначення тих педагогічних умов, які б сприяли формуванню у студентів базових професійних компетентностей.

Наші подальші дослідження буде спрямовано на вивчення педагогічних умов підвищення якості підготовки майбутніх економістів-міжнародників.

Список використаної літератури

1. Ильин, Е. П. Мотивация и мотивы : учебное пособие / Е. П. Ильин. – СПб и др. : Питер, 2003. – 508 с.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.